

Gençlerin İyiliğe Yönlendirilmesinde Fütüvvet ve Halvet der-Encümen İlkelerinden Yararlanılması

Mustafa Özsaray*

Öz

Gençlik, insan hayatının en dinamik ve heyecanlı dönemidir. Bu dönemin özelliklerinden olan dinamizm ve heyecan ise gençlerde olumlu ve olumsuz düşünceler, hedefler ve eylemlerin etkisini katlayıcı özelliğe sahip faktörlerdir. Gençlerin bağımlılıkla neticelenen zararlı ve kötü alışkanlıklara kapılmadan, kendilerini mutlu edecek olumlu hedeflere yönlendirilmeleri gerekir. Bu hedeflerden biri kariyer sahibi olmak, diğeri ve daha önemlisi ise manevî değerlere bağlı ve iyilik eksenli bir hayat anlayışını benimsemek olmalıdır. Bu iki hedefe ulaşmak için gençlerin terbiye esaslı bir eğitim alması gereklidir.

Gençlerin kulluk görevinin farkında, ahlâkî donanıma sahip, zararlı alışkanlıklardan uzak ve halka yararlı işler yapan fertler olabilmeleri daima arzu edilmiştir. Bu hususta günümüz gençliğine yön verebilecek bir anlayış tasavvuf düşüncesinden uyarlanabilir. Bu düşünceden hareketle bu makalede önce merhametli, yiğit ve iyiliksever gençlerin yetiştirilmesi için tasavvuf kitaplarındaki fütüvvet tariflerinin önemi üzerinde durulacaktır. Bundan sonra ise yine gençlerin iyiliğe yönlendirilmesinde “halvet der encümen”, bir başka deyişle “halk içinde Hak ile olmak” ilkesinin yararına dikkat çekilecektir.

Anahtar Kelimeler: Tasavvuf, fütüvvet, halvet der-encümen, gençlik, iyilik.

* Dr. Öğr. Üyesi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi İslâmî İlimler Fakültesi Temel İslâm Bilimleri Bölümü Tasavvuf Ana Bilim Dalı, İstanbul/Türkiye, mozsaray@fsm.edu.tr, orcid.org/0000-0001-7148-3757

In Orienting Youth to Good Benefiting from the Principles of Futuwwa and Halvet der-Encümen

Abstract

Youth is the most dynamic and exciting period of human life. Dynamism and excitement, which are the characteristics of this period, are factors that multiply the effects of positive and negative thoughts, goals and actions in young people. Young people should be guided towards positive goals that will make them happy, without falling into harmful and bad habits that result in addiction. One of these goals should be to have a career, and the other and more importantly, to adopt an understanding of life based on moral values and benevolence. In order to achieve these two goals, it is necessary for young people to receive a manners-centered education.

It has always been desired for young people to be individuals who are aware of their servitude, are morally equipped, are free from harmful habits and are useful for the public. In this regard, an understanding that can guide today's youth can be adapted from mysticism thoughts. Based on this idea, this article will first focus on the importance of futuwwa principles in Sufi books for raising compassionate, brave and benevolent young people. After that, attention will be drawn to the benefit of the principle of "halvet der encümen", in other words, "to be with God in public" in directing the youth to goodness.

Keywords: Sufism, futuwwa, halvet der-encümen, youth, goodness.

Giriş

İnsanın dünya hayatı doğumla ölüm arasındaki zamanı kapsar. Allah tarafından takdir edilen ve ömür denilen bu süre insana en güzel kulluğu yapmak üzere imtihan için verilmiştir. “*Hanginizin davranışça daha iyi olduğunu denemek için ölümü ve hayatı yaratan O’dur. O, güçlüdür, çok bağışlayıcıdır.*”¹ âyeti insana bu gerçeği hatırlatmaktadır. Allah ömürle birlikte insana akıl, zekâ, fizikî ve rûhî özellikler ve bunlara bağlı olarak ortaya çıkan kabiliyetler de vermiştir. İnsanın kendisine verilen bu ilâhî nimetlerle dünyevî ve uhrevî saadeti sağlayacak en güzel işleri yapabilmesi için öncelikle dünyadaki yerinin farkında olması gerekir.

Peygamber Efendimiz, “*Ben bu dünyada bir ağacın altında gölgelenen, sonra oradan kalkıp giden binitli bir yolcu gibiyim.*” buyurmuştur.² Hz. Ali ise insanın dünyadaki hâlini yolcuya benzeterek bu dünyanın istikrar yeri değil gelip-geçme yeri olduğunu belirtmiştir. Râgıb el-İsfahânî (ö. V./XI. yüzyılın ilk çeyreği) bu yolculuğun başlangıç yerinin anne rahmi, hedefinin ahiret olduğunu, ömrün yolculuk mesafesi, yılların mola yerleri, ayların fersahlar, günlerin kilometreler ve alınan nefeslerin ise adımlar olduğunu vurgulamıştır.³ Bu benzetmeler zamanın, kat edilecek yolun ve ulaşılabilecek hedefin anlamını ve değerini öğretici niteliktedir. Yolculuğa çıkılmadan önce yol hazırlığı yapmak, yani yola dair doğru bilgileri elde etmek önemlidir. Bu sebeple insanın ahirete giden yolda hedefe ulaşabilmesi için eğitim ve öğretime önem vermesi gerekir.

İslâmî anlamda eğitim ve öğretim nedir ve hangi amaca dayanır? Bu noktada, “İslâm kaynaklarındaki ortak anlayışa göre eğitim ve öğretim bütün hayat boyunca devam etmesi gereken bir süreç olup amacı, bireyleri ve toplumları gerçek inanca, doğru bilgiye ve faziletli yaşayışa ulaştırmaktır.”⁴ tarifi oldukça kapsayıcıdır. Her ne kadar doğumla ölüm arasında eğitim süreci devam etse de çocukluk ve gençlik çağları eğitim-öğretim için en verimli dönemdir. Çocukluk çağı daha çok anne-baba ve yakınlarının şekillendirdiği bir düşünce yapısı oluşumuna yol açarsa da ergenlikten itibaren başlayan gençlik çağında genç insanın kendi akıl yürütmeleri, düşünce yapısı ve hayat tarzının teşekkülünde önem kazanmaya baş-

1 *Kur’an Yolu, Türkçe Meâl ve Tefsir*, çev. Hayreddin Karaman vd., Ankara, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2007, el-Mülk 67/2.

2 Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa, *es-Sünen*, İstanbul, Çağrı Yayınları, 1992, Zühd, 44.

3 Râgıb el-İsfahânî, *ez-Zerî’a ilâ mekârimi’ş-Şerîa (Erdemli Yol)*, thk. Ebu’l-Yezîd el-Acemî, çev. Muharrem Tan, 4. bs., İstanbul, İz Yayıncılık, 2019, s. 71.

4 Ziya Kazıcı - Halis Ayhan, “Tâlim ve Terbiye”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, cilt 39, İstanbul, TDV Yayınları, 2010, s. 515.

lar. Genç neslin düşünce yapısı ve hayat anlayışının temelleri ise yine çocukluk çağlarında aldığı eğitim, aile yapısı ve çevresel etkilerle atılmaya başlanır.⁵

Gençlik çağında oluşan ve benimsenen hayat anlayışının etkileri büyük oranda sonraki çağlarda da sürer. Bu nedenle gençlere yol gösterilirken onların fizikî ve rûhî gelişimlerinin sonucu olarak yaşadıkları gerilim her zaman akılda tutularak yaklaşım ve iletişimde dengeli bir tutumla hareket edilmesi gerekir. Psikiyatr Erol Göka, kendisiyle yapılan bir röportajda, gençlik çağının sanılanın aksine insanın en zor dönemi olduğunu belirtir. Ona göre üzerlerinde çok durulması sebebiyle sorumluluk altında kalan genç insanda maskeli depresyon oluşabilir. Anne babanın yeterli özeni göstermemesi, aile içi çatışmalar, çevresel faktörler, arkadaş etkisi ve medyadaki özendirici yayınlar onu madde bağımlılığına itebilir. Yine internet bağımlılığı da gençleri toplumdan uzak ve çekingen yapmaktadır. İşte bu tür olumsuzluklarla karşılaşmamak için gençleri anlamak, dinlemek, sevgi ve hoşgörü ile onlara iyi örnek olmak ve kendilerine örnek alacakları güzel insanları göstermek gerekir.⁶

Bu tespitler gösteriyor ki gençlik yılları hayatı anlamlı kılma noktasında insan hayatının en önemli dönemidir. Ancak anlayış, ilgi, sevgi, güzel örneklik ve olumlu yönlendirme yapıldığı takdirde gençler zenginlik ve geleceğimize. Bu yapılmadığı zaman ise onları dijital çağda büyük imkânların yanı sıra büyük tehlikeler de beklemektedir. Çünkü gençleri sırât-ı müstakîm üzere kulluk vazifesinden saptırmak ve onları zevklerinin esiri, iradesi ellerinden alınmış ve tamamen teknolojiye bağımlı birer tüketim aracı haline getirmek isteyenler her zaman öncelikle hedef kitle olarak genç nesli seçmektedir. Günümüzde gençlere dijital teknoloji araçları olumlu ve olumsuz anlamda birçok seçenek sunmaktadır. Bununla birlikte önlerine serilen sınırsız uygulamalar ve internetle çok zaman geçirmeleri gençlerin kötü niyetli tuzaklara düşmelerine de yol açabilir. O halde, gençlerin kulluk görevinin farkında, ahlâkî donanıma sahip, zararlı alışkanlıklar ve bağımlılıktan uzak ve halka yararlı işler yapan fertler olabilmeleri konusunda kendilerine nasıl katkıda bulunulabilir? Bu amaca yönelik günümüz gençliğine

-
- 5 Peygamber Efendimiz'in (s.a.v.), "*Her doğan fitrat üzere doğar. Sonra anne babası onu Yahudi, Hristiyan veya Mecusi yapar.*" (Buhârî, Tefsir, 2; Müslim, Kader, 22) hadîs-i şerîfi insanın çocukluk çağında aldığı eğitimin etkilerine temas eder. Selef uleması başta olmak üzere âlimlerin önemli kısmı hadîsteki "fitrat" kelimesiyle İslâmiyet'in kastedildiğini belirtmişlerdir. Bununla birlikte fitratı ilk yaratılış sırasında Allah'ın insana kendini tanıma eğilimi, ruh temizliği vb. olumlu yetenek ve yatkınlıkları bahşetmesi olarak açıklayanlar da vardır. Hayati Hökelekli, "Fitrat", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, cilt 13, İstanbul, TDV Yayınları, 1996, s. 47.
- 6 Erol Göka, "Gençlik İnsan Hayatının En Zor Dönemidir", görüşmeci Gökşan Göktaş, Görüşme Transkripsiyonu, *Sağlıklı Yaşam*, Aralık 2020, (Erişim Tarihi: 21 Eylül 2021).

yön verebilecek bir anlayış tasavvuf düşüncesinden nasıl uyarlanabilir? Bu sorulara tasavvufî düşünce içerisinde cevaplar bulabilmek mümkündür. Bilindiği üzere tasavvufî anlayış İslâm düşünce tarihi içerisinde önemli bir tecrübedir. Tasavvuf tecrübesinde bazı bireysel ve toplumsal problemlere çare olabilecek çözümler bulunmaktadır. Çünkü insan ve toplum hayatını tasavvufun genişlemesine ve derinlemesine çok fazla etkilediği, birey ve toplumun sahip olduğu ruhî ve manevî değerlerinin çoğunu tasavvuftan aldığı ve bu itibarla İslam düşüncesine ve tarihine, mü'min bireye ve topluma maneviyat ve derinlik veren hareketin tasavvuf olduğu belirtilmektedir.⁷ Bu bağlamda gençlik çağında olanların manevî değerlere bağlı kalarak hayatlarını sürdürmeleri ve yanlış yollara kendilerini kaptırmamaları meselesi de sûfilerin çözüm ürettikleri problemler arasındadır. Bu çerçevede ideal gençlik tasavvuru, klasik dönem tasavvuf düşüncesini oluşturan sûfilerin üzerinde hassasiyetle durduğu önemli bir konudur.

1. Sûfilerin Gençlik Anlayışı

Sûfiler, günümüzde güzel ahlâk sahibi, cömert, bağışlayıcı, iyiliksever ve yiğit şeklinde idealize edilen gençlik / delikanlılık / mertlik anlamlarını karşılamak üzere fütüvvet kavramını kullanırlar ve buna çok önem verirlerdi. Tasavvuf kaynaklarında, II. (VIII.) yüzyıldan itibaren önde gelen sûfilerin “gençlik, kahramanlık, cömertlik” anlamına gelen fütüvveti tasavvufî bir terim olarak kullandıkları kaydedilmiştir. Fütüvvet üzerinde hem Iraklı sûfiler hem de Horasanlı Melâmetîler önemle durmuşlardır. Bu hareketin büyük önderleri ise daha çok Horasan'dan çıkmıştır. Irak ve Horasan fütüvvet anlayışı ise birbiriyle bağlantılı olmuştur.⁸ Sûfilerin toplumda etkin olan fityan teşkilatlarına nüfuz edebilmek için bu kavramı benimseyip ona kendi doktrinlerine göre bir muhteva kazandırdıklarının mümkün olduğu belirtilmiştir.⁹

Sûfilerin fütüvvet hakkındaki tariflerinin bir kısmı *er-Risâletü'l-Kuşeyriyye*'de kaydedilmiştir. Ebu'l-Kasım el-Kuşeyrî (ö. 465/1072) fütüvvetin tanımına geçmeden önce “*Hakikaten onlar rablerine iman etmiş gençlerdi; biz de onların doğru yolda yürüyüşlerine katkıda bulunduk.*”¹⁰ âyetinden hareketle imanlı yiğit gençlik ile başkasının işinde koşmak ilkesini bağdaştırmıştır. Buna dair üstadı Ebu Ali Dekkâk'ın (ö. 405/1015) “Fütüvvetin aslı kulun sürekli başkasının işinde

7 İbrahim Gürses, *Sûfî Kişilik Psikolojisi*, 2. bs., Ankara, Hece Yayınları, 2020, s. 25-26.

8 Süleyman Uludağ, “Fütüvvet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, cilt 13, İstanbul, TDV Yayınları, 1996, s. 259.

9 Ahmet Yaşar Ocak, “Fütüvvet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, cilt 13, İstanbul, TDV Yayınları, 1996, s. 262.

10 el-Kehf 18/13.

koşmasıdır.” sözünü nakletmiştir. Bununla alakalı olarak “*Kul Müslüman kardeşinin ihtiyaçlarını gidermeye devam ettiği sürece Allah Teâlâ da onun ihtiyaçlarını gidermeye devam eder.*”¹¹ hadisini delil olarak getirmiş ve ardından fütüvvet ahlâkının en mükemmel örneğinin Resulullah’ta olduğuna dair yine üstadı Ebu Ali Dekkâk’ın görüşünü zikretmiştir.¹² Dolayısıyla kök anlamı itibarıyla gençlik demek olan fütüvvet kelimesinin yiğitlik, cömertlik, hayırseverlik gibi kavramlarla güçlü ilgisi ortaya çıkarılmıştır. Nitekim fütüvvet için sözlükte gençlik yanında yiğitlik ve cömertlik anlamları da verilmektedir.¹³

Çeşitli mesleklerin, sanatların, fenlerin ve ilimlerin kendilerine özgü dilleri vardır. Bunları öğrenmek için önce kavramlarını anlamak gerekir. Tasavvufun da kendine özgü bir dili, yani kavramları vardır. Bu kavramları öğrenmeden sûfilere sözlerini doğru anlamak mümkün değildir.¹⁴

Sûfî kavramlarına bakıldığında kelimelere kendi anlayışlarına uygun manalar yükledikleri görülmektedir. Sûfilere kullandıkları “fetâ” kelimesi fizikî yönden genç ve yiğit anlamı yerine tasavvuf dilinde manevî yönden yiğit, yani güzel ahlâklı, bağışlayıcı, kerem sahibi ve başkalarına yardımcı olan anlamına dönüşmüştür. Bu itibarla sûfilere göre fetâ, yani yiğit kimse sağlam inançlı, nefesine hâkim, suç ve hatayı kendinde arayan, başkalarına hoşgörüyle bakan ve onlar için fedakârlıktan çekinmeyen, dünyanın aldatıcılığına iltifat etmeyen ve güzel davranışları kazanıp Allah’ın rızasına ulaşmayı hedefleyen karaktere karşılık gelmektedir.¹⁵ Fetâyâ yüklenen bu manalara bakıldığında klasik dönem sûfilerinin iyiliğin yayılması konusunda gençliğin rolüne dikkat çektikleri görülmektedir. Onlar gençliği, yiğitliği ve delikanlı olmayı, insanın iman, ahlâk ve fazilet sahibi olması olarak anlıyorlardı. Bu bakımdan fütüvvet kavramına kendi bakış açılarına göre insanın karakter bakımından ahlâkî olgunluğuna karşılık gelen anlamları yüklemişlerdir. Bu bakış açısıyla sözlük manası gençlik ve yiğitlik olan fütüvvet

11 Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail, *el-Câmiu’s-sahîh*, İstanbul, Çağrı Yayınları, 1992, Rikâk, 7; Müslim, Ebu’l-Huseyn Müslim b. Haccac el-Kuşeyrî, *el-Câmiu’s-sahîh*, İstanbul, Çağrı Yayınları, 1992, Birr, 15; Ebu Dâvûd, Süleyman b. Eş’as es-Sicistânî, *es-Sünen*, İstanbul, Çağrı Yayınları, 1992, Edeb, 60; Tirmizî, Birr, 19; Ahmed ibn Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed ibn Muhammed, *Müsned*, cilt 2, İstanbul, Çağrı Yayınları, 1992, s. 9.

12 Ebu’l-Kasım el-Kuşeyrî, *er-Risâletü’l-Kuşeyriyye*, thk. Abdülhalim Mahmud - Mahmud b. Eş-Şerîf, Kahire, Dâru’s-Şa’b, 1409/1989, s. 390.

13 Muhammed b. Mükerrrem b. İbn Manzûr, “fyt”, *Lisânü’l-Arab*, thk. Abdullah Ali Kebir, cilt 5, Kahire, Dâru’l-maârif, ts., s. 3347-3348.

14 Süleyman Uludağ, *Tasavvufun Dili*, İstanbul, Ensar Neşriyat, 2016, s. 18.

15 Bekir Köle, “Tasavvuf Perspektifinden Fütüvvetin Anlam Boyutu”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı 43, Temmuz 2015, s. 357.

kelimesini bedenî bakımdan değil, ahlâkî faziletler açısından donanımlı ve güçlü olmakla ilişkilendirmişlerdir.

Tasavvufun klasik kaynaklarına bakıldığında sûfilerin fütüvvet tariflerinde idealize ettikleri güzel ahlâklı gençlik ve yiğitliğin farklı yönlerini öne çıkardıkları görülmektedir. Nitekim sûfî kelimesinin tariflerinin çokluğunun sebebi üzerine yapılan değerlendirmelerde onların yaşadıkları hâl ve içinde buldukları makamın belirleyiciliğine dikkat çekildiği üzere¹⁶ aynı çeşitliliğin fütüvvet kavramı da dâhil diğer tasavvuf kavramları için de söz konusu olduğu anlaşılmaktadır. Örneğin Hâris el-Muhâsibî'nin (ö. 243/857), “Fütüvvet, insaf etmen, insaf beklememendir.”¹⁷ tarifinde insaf faziletini öne çıkardığı görülmektedir. İnsaf, hak ve adâlete uygun davranmak, kişinin kendisi için istediği hak ve adaleti başkasına da vermesi anlamına gelmektedir.¹⁸ O halde Muhâsibî'nin bu tarifine göre genç, yiğit ve delikanlı kişinin insaf ehli olup, gücünden istifade ile nefsine uyup başkalarına üstünlük taslamamasına, zulümden kaçınmasına, adil olmasına ve kimseden insaf beklentisine girmeden haline rıza göstermesi gerektiğine temas edilmektedir.

Cüneyd-i Bağdadî'nin (ö. 297/909), “Fütüvvet, eziyet etmekten sakınmak ve harcamayı çoğaltmaktır.”¹⁹ tarifinde ezadan sakınmak ve cömertlik faziletleri öne çıkarılmıştır. Hakikaten toplumda bu anlamda gençliğe büyük işler düşmektedir. Çünkü gençlerin aile ve topluma eza veren sıkıntı ve problemleri çözmeleri, tembel olmamaları, çalışıp çabalamaları ve kazançlarından ihtiyaç sahiplerinin dertlerine derman olacak harcamaları yapmaları beklenmektedir. Yine Cüneyd'in “Fütüvvet, fakirlerle didişmemek ve zenginlerle çekişmemektir.”²⁰ tarifinde toplumda imkânsızlık yönünden en alt kesimi oluşturan fakirleri ezmemek, onların emeklerini sömürmemek, çalıştırıldıkları zaman emeklerinin karşılığını zulmetmeden zamanında vermek, diğer yandan zenginlerin mallarına göz koyup onlarla çekişmemek, onları mal mülk bakımından kıskanıp kavga etmemek hususlarına dikkat çekilmiştir.

Amr b. Osman Mekkî (ö. 297/910) ise “Fütüvvet, güzel ahlâktır.”²¹ demiştir. O, bu tarifinde gençlikle güzel ahlâkî ilişkilendirmektedir. Kimileri gençliği, ha-

16 Mustafa Kara, *Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi*, İstanbul, Dergâh Yayınları, 1985, s. 28.

17 Kuşeyrî, *er-Risâle*, 391.

18 İbn Manzûr, “nsf”, 6/4444.

19 Kuşeyrî, *er-Risâle*, 391.

20 Feridüddin Attâr, *Tezkiretü'l-evliya*, çev. Süleyman Uludağ, İstanbul İlim ve Kültür Yayınları, 1985, s. 480.

21 Kuşeyrî, *er-Risâle*, s. 391.

ram-helal ayrımı yapmaksızın her istediğini yapabilme olarak anlarken ve buna göre bir hayat tarzı oluştururken Amr b. Osman Mekkî güzel ahlâklı bir gençlik-ten söz etmektedir. Ruveym'in (303/915-16), "Fütüvvet, dostlarında görülecek her türlü kusuru mazur görmek ve senden özür dilemeye ihtiyaç duymayacak şekilde onlara muamele etmendir."²² tarifinde ise gençliğin, insanların kusurlarını aramadan anlayış sahibi olmak, yüce gönüllü ve affedici olmak gibi faziletlerle ilişkilendirildiği görülmektedir.

Fütüvvet hareketinin ilk temsilcilerinden Horasanlı Ebu Hasan Buşencî (ö. 348/959) ise fütüvveti, "Allah'ın ve insanların hukukunu en güzel bir şekilde gözetmek, daima murakabe halinde olmak ve içe aykırı düşen bir dış tavır ortaya koymamaktır."²³ diye tarif eder. Bu tarifte ise Allah'ın ve insanların hukukuna riayet, Allah'ın kendisini gördüğü şuurunu daima hissederek yaşamak ve içteki niyetin dışta tezahür etmesi gerektiği öne çıkarılmaktadır. Niyet, söz ve eylem birlikteliği burada önem kazanmaktadır. Bilindiği gibi insanların bir kısmı Allah'ın hukukuna riayette, yani namaz, oruç ve hac gibi ibadetleri ifada titizlik gösterirken alış-verişte dürüstlük, ölçü ve tartıda hakkaniyet, komşuluk ve akrabalık hakları, işçi ve işveren hakları ve aile ile ilgili haklar gibi insanların hukukuna riayette ihmalkâr olabilmektedir. Bir kısım insanlar ise bu tür haklarda hassasiyet gösterirken Allah'ın hukukuna riayette gevşek davranmaktadırlar. Özellikle gençler arasında istediğin gibi yaşa mantığı günümüzde yaygınlaşmış gözükmektedir ki bu durumda riayet edilmesi gereken hiçbir hukuk kalmamaktadır. Oysa İmam Şiblî (ö. 334/946), "Fütüvvet, kendin için neyi istersen, halk için de aynı şeyi, hatta daha iyisini arzu etmendir."²⁴ diyerek bencillik hastalığının çaresi olan özveriye dikkat çekmektedir. Bu çerçevede fütüvvetin özümsemesi ile toplum fertleri arasında sevgi ve saygı yerleşecek, paylaşımcılık artacaktır. Bu anlayış Cafer b. Muhammed Huldî'nin (ö. 348/959) tarifinde de görülür. O, "Fütüvvet, nefsi aşağılayıp Müslümanlara duyulan saygıyı yüceltmektir."²⁵ sözüyle insanın kendini üstün görmemesini, başkalarının değerinin takdir edilmesini ve onlara saygı duyulmasını tavsiye etmektedir.

Ebu Ali Dekkâk'a (ö. 405/1015) göre fütüvvet, "Başkaları için faaliyet göstermektir. Bunun örneği Peygamber Efendimiz'dir. Yarın kıyamet günü herkes (sadece kendini düşünüp) nefsi nefsi diyecek ama o (başkalarını düşünüp),

22 Abdurrahman Camî, *Nefahâtü'l-üns (Evliya Menkıbeleri)*, çev. Lamiî Çelebi, haz. Süleyman Uludağ - Mustafa Kara, İstanbul, Marifet Yayınları, 1995, s. 229.

23 Attâr, *Tezkiretü'l-evliya*, s. 556.

24 Attâr, *Tezkiretü'l-evliya*, s. 668.

25 Attâr, *Tezkiretü'l-evliya*, s. 783.

ümmeî ümmeî diyecektir.”²⁶ Dekkâk bu tarifinde gençliğe nebevî tavrı örnek göstermektedir. Bu da genç neslin iyilik için gayretli ve bencillikten kurtulup diğerkâm olması ve asıl mutluluğu toplumun mutluluğunda bulmasıdır. Zira insanlar toplum içerisinde birbirine ihtiyaç içinde yaşamaktadır.

Sûfilere göre fütüvvet, başka insanlara kaba saba davranarak güç göstermek değildir. Yine canının her istediğini yapmak hiç değildir. Gençlik, bilgili, kültürlü ve faziletli olmak ve buna göre toplum içinde Allah’ın ve kulların hukukuna riayet etmek, onlara iyi davranmaktır. Çünkü gençlikte hevâ ve hevese uyma konusunda nefsi dizginlemek kolay olmadığından bunu bedeninin en güçlü çağında başarıp enerjisi ve kuvvetini iyiliğe teksif etmek asıl marifet sayılmıştır. Kuşeyrî’nin isim vermeden sûfilerden yaptığı başka tariflere bakıldığında yine vefalı olmak, değerleri koruma konusunda duyarlı olmak, gurura kapılmadan iyilik yapmak, bir şey isteyen kimseden kaçmamak, bir arzu ve isteğini gidermek için gelen insandan gizlenmemek, sorumluluk almaktan kaçınmamak, mazeret ileri sürmemek, nimeti izhar etmek, mihneti gizlemek, on kişi davet edildiği halde dokuz veya on bir kişi geldiğinde bozulmamak ve ayrımcılık yapmamak erdemleri de fütüvvetli olmanın gereklerinden sayılmıştır.²⁷

Hasan-ı Basrî’den (ö. 110/728) itibaren müteahhir sûfilere gelinceye kadar yapılan fütüvvet tariflerine bakıldığında bu kavramla onların bütün vasıflarıyla insanlığın zirvesini ve Allah’a yakınlığı hedefledikleri ve bu dereceye ulaşan kimseye fetâ, yani fütüvvet sahibi dedikleri görülür. Fütüvveti tanımlamak için sayılan sıfatların tamamı kerem, mürüvvet ve sehaya delalet eder. Bu ise cömertlik olarak isimlendirilir. Kim bu dereceye çıkarsa ona fütüvvet sahibi, yani cömert kimse denilir. Bu sıfat o kimsenin bütün huylarına tesir eder. Cömert kimse insanlara merhamet eder ve bu kimse gücü yettiğince eliyle, diliyle, gönüyle, servetiyle, ilmiyle ve kalemiyle insanlara hizmet eder.²⁸

Klasik dönem sûfilerininin fütüvveti faziletli davranışlarla ilişkilendirerek toplumdaki yanlış gençlik ve yiğitlik anlayışlarını önleme noktasındaki düşünceleri tasavvuf hareketi içerisinde gençlik temelli teşkilatlanmalara da yol açmıştır. Özellikle Anadolu’da bu manada ortaya çıkan Ahîlik teşkilatı bu düşüncelerin pratiğe dökülebileceğinin güzel bir örneğidir. Ahîlik tasavvufta önemli yeri olan “uhuvvet”i hatırlatması sebebiyle kolayca yayılmış ve kabul görmüştür. Bu teşkilatın Anadolu’da kurulmasında fütüvvet teşkilatının büyük tesiri ol-

26 Kuşeyrî, *er-Risâle*, s. 390; Attâr, *Tezkiretü’l-evliya*, s. 689.

27 Kuşeyrî, *er-Risâle*, s. 391-392.

28 Muallim Cevdet, *Zeyl ‘alâ fasli’l-ahiyyeti’l-fityâni’r-Türkiyye fi Kitâbi’r-rihle li’bni Battûta*, İstanbul, Kurtuluş Matbaası, 1351/1932, s. 7.

muştur.²⁹ Ahîlerin hayat tarzlarını, ilkelerini, âdâb-ahlâk ve âdetlerini günümüze taşıyan en önemli kaynaklar ise fütüvvetnâmelerdir. Bu eserler sadece bir esnaf yönetmeliği değil aynı zamanda onlara hoşgörü, ahlâk ve maneviyat öğütleyen yarı tasavvufî metinlerdir.³⁰ Fütüvvet ilkelerine göre teşkilatlanmış Ahîlerin zaviyelerine uğrayan misafirlere nezaketle davrandıkları, onların ihtiyaçlarını karşıladıkları ve zalimlerle savaştıkları belirtilmiştir.³¹ Nitekim “*Hakikaten onlar rablerine iman etmiş gençlerdi; biz de onların doğru yolda yürüyüşlerine katkıda bulduk.*”³² âyetinde belirtilen fitye (gençler) fütüvvet ehlinin örnek aldıkları, imanlarından asla vazgeçmeyen ve zalime boyun eğmeyen sabırlı ve yiğit gençlerdi. Kuşeyrî, âyeti bu sebeple fütüvvet babının baş kısmında zikretmiştir.³³

İbn Battûta (ö. 770/1368-69) Ahî cemiyetlerinin Anadolu’da kendilerine fityan denilen sanatkâr bekâr gençlerden oluştuğunu, bunların cemiyetine fütüvvet dendiğini ve bunların misafir ağırlamak, zorbaları yola getirmek ve kötülükleri gidermek gibi işler yaptıklarını ifade etmektedir.³⁴ *İbn Battûta’nın gezileri sırasında bizzat şahit olduğu fütüvvet sahibi, meslek erbabı, cömert,*

29 Ziya Kazıcı, “Ahîlik”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, cilt 1, İstanbul, TDV Yayınları, 1988, s. 540.

30 Necdet Tosun, *İrfan Bahçesi-Tasavvuf Deryasından Damlalar*, İstanbul, Erkam Yayınları, 2014, s. 33.

31 Ethem Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, İstanbul, Anka Yayınları, 2004, s. 220.

32 el-Kehf 18/13.

33 Kuşeyrî, *er-Risâle*, s. 390. Kehf suresinde kıssaları anlatılan bu geçlere ashâb-ı kehf denilir. Mağara arkadaşları anlamına gelmektedir. “Sûrenin 9-26. âyetlerinde bildirildiğine göre, putperest bir kavmin içinde Allah’ın varlığına ve birliğine inanan birkaç genç bu inançlarını açıkça dile getirip putperestliğe karşı çıkmış, taşlanarak öldürülmekten veya zorla din değiştirmekten kurtulmak için mağaraya sığınmışlardır. Yanlarındaki köpekleriyle birlikte orada derin bir uykuya dalan gençler Kur’ân-ı Kerim’in ifadesiyle 309 yıl sonra uyanmışlardır. Mağarada “bir gün kadar” uyduklarını sanan gençler, içlerinden birini gümüş bir para vererek yiyecek almak üzere şehre gönderirler. Böylece onların durumuna muttali olanlar Allah’ın vaadinin hak olduğunu ve kıyametin mutlaka geleceğini anlarlar, mağaranın bulunduğu yere bir mescid yapmaya karar verirler.” İsmet Ersöz, “Ashâb-ı Kehf”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, cilt 3, İstanbul, TDV Yayınları, 1991, s. 466. Taberî, tefsirinde sıdk ve yakın, yani hiçbir şüpheye düşmeden Rablerine iman üzere olan bu gençlerin imanlarını korumak için mağaraya geldiklerini, Allah’ın onların imanlarını, yani dindeki basiretlerini artırdığını ve kalplerini sabir ve iman nuruyla sağlaştırdığını açıklar. Ebu Cafer et-Taberî, *Tefsîrü ’l-Taberî min kitâbihî câmi ’l-beyân an te’vili âyi ’l-Kur’ân*, thk. Beşşar Avvad Maruf - İsam Faris el-Harşânî, cilt 5, Beyrut Müessesetü’r-Risâle, 1994, s. 82.

34 Muhammed et-Tancî, *Tuhfetü ’n-nüzzâr fi garâibi ’l-emsâr (İbn Battûta Seyahatnamesi)*, sad. Mümin Çevik, cilt 1, İstanbul, Üçdal Neşriyat, 1983, s. 194-196.

zorbalara karşı gelen ve kötülükleri gideren Ahî gençlerinin faziletli toplumun inşasında kilit bir role sahip oldukları görülmektedir.

Sûfilerin fütüvvet hakkındaki bu tariflerinde öne çıkardıkları manevî değerleri bu şekilde tespit edip bunların faziletli ve yiğit gençliğin eğitiminde kullanılmasının önemini ortaya koyduktan sonra, gençlere topluma yararlı fertler olma hedefi yine tasavvufta yer alan “halvet der-encümen, yani halk içinde Hak ile olmak ilkesi” ile açıklanacaktır. Böylece toplum içinde gönlü Hakk’a bağlı kalarak yaşamanın değeri ve mutluluğu gençlere tasavvufî düşünce birikiminden gösterilmiş olacaktır.

2. Halk içinde Hakk’a Bağlı Gençlik

Yeryüzünde hangi coğrafyada yaşarsa yaşasın genç insan doğuştan getirdiği cesarete, dinamizme, atılganlığa, keşfe, maceraya ve kendini göstermeye meyyal olmaktadır. Çünkü bu eğilimler genç insanın doğasında vardır. Toplumlar da bir anlamda onların bu dinamizmi üzerinde ayakta durmaktadırlar. Sivil ve askerî hayatta bu yüzden onlara büyük işler düşmektedir. Ak saçlılar denilen güngörmüş yaşlıların bilgi ve tecrübeleri ile gençliğin dinamizmi birleştiği zaman toplumda sulh hâkim olacaktır. Herkesin arzu ettiği bu ortam ise sâlih insanlarla sağlanabilir. Kur’ân-ı Kerîm’de sâlih kavramı biri “iyi, hayırlı iş ve davranış”, diğeri “dinî ve ahlâkî bakımdan iyi davranışlara sahip kişi” olmak üzere iki mânâda kullanılmıştır.³⁵ İyi insanlar toplumda hayırlı işlere öncülük yaptıkları için toplumu oluşturan diğer fertler de iyiliğin hâkim olduğu bir ortamda kendilerini yanlış davranışlardan korumuş olacaklardır. “*Bunlar Allah’a ve âhiret gününe inanırlar; iyiliği emrederler; kötülükten menederler ve hayırlarda yarışırlar. İşte bunlar iyi kimselerdendir.*”³⁶ âyeti bu hakikati ortaya koymaktadır.

Sâlih kavramı hadislerde de “iyi, hayırlı, faziletli, doğru, din ve dünya için faydalı, helâl, huzur verici” gibi anlamlarda sıkça geçmektedir. Kur’ân-ı Kerîm’de olduğu gibi hadislerde de en çok “din ve dünya için faydalı iş” mânâsında sâlih amel şeklinde geçmektedir.³⁷ Din ve dünya için faydalı işleri yapan iyi insanların pasif kalması durumunda müfsitler, yani kargaşa çıkarmaktan hoşlanan kötüler ve ikiyüzlülerin hâkim olduğu bir dünya olacaktır. Bunların yönlendirdiği bir toplumda ise fesadın yayılması, yardımlaşma ve dayanışmanın ortadan kalkması ve çıkarıcılığın öne çıkması kaçınılmazdır. Bu durumda toplumu birbirine bağlayan

35 Mustafa Çağrı, “Sâlih”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, cilt 36, İstanbul, TDV Yayınları, 2009, s. 31.

36 Âl-i İmrân, 3/114.

37 Çağrı, “Sâlih”, cilt 36, s. 31.

bağlar kopacaktır. Kur'an'ın ifadesiyle bu tip insanlar yeryüzünde harsı (ürünü) ve nesli fesada uğratmak için çabalarlar.³⁸

Ayette geçen “*hars*” ifadesi yeryüzündeki ekme ve hasadı içine alan faaliyet anlamına gelip modern zamanlarda bilgi ve kültürel faaliyeti de kapsayan bir kavram olarak kullanılmaktadır. Çünkü bilgi de bir çeşit zihinsel üretim faaliyetidir. Çağımızda yeryüzünü fesada vermek isteyenlerin en çok kullandıkları araçlardan biri de kirliliği bilgidir. Bilginin günümüzde internet ortamında dolaşımının hızlı olması sebebiyle kirliliğin doğurduğu kötü sonuçlar günümüzün en büyük problemlerinden biri sayılmaktadır. Dijital mecralarda manipülasyon ve dezenformasyonla sanal bilgi ortamları kirlilebilmektedir.³⁹ O halde dijital çağda kültürün ve neslin korunması için sahipsiz bilgi üretmeye ve ona kolayca ulaşmaya ihtiyaç vardır. Bu mecralarda etkin olan, bilgi üreten ve veri paylaşan gençliğin kirliliğinden uzak durma konusunda bilinçlendirilmesi gerekmektedir. Çünkü sağlam neslin devamı temiz bilgi ile iyi yetişmiş imanlı ve ahlâklı gençliğe bağlıdır. Ahlâkî değerlerle mücehhez bir gençlik asırların teorik ve pratik bilgi ve beceri birikimiyle oluşmuş dinamik ruhu yeni nesillere aktarabilir. Ancak bu karaktere sahip gençlik barış ve huzurun hâkim olduğu maddî ve manevî kültür ve medeniyeti kurup koruyabilir. Bu tipteki gençlik fesada uğramamış nesli devam ettirebilir. Genç neslin, Allah'ın ve insanların hukukuna riayeti, adaleti, insafı, aile, akraba, komşu, toplum ve devlet yararına hizmeti, yaratılanlara karşı iyilik ve merhameti önemsemeleri nasıl sağlanabilir? Bireysel olarak görünür bilinir olmanın önemsendiği günümüzde gençlere kabiliyetlerini gösterebilecekleri imkânlar verilerek kendilerinden toplum yararına nasıl yararlanılabilir? Öte yandan onlara topluma hizmet etmenin hazzının bireysel hazzdan daha hayırlı olduğu nasıl öğretilir? Bu sorulara, Horasan tasavvufunun fütüvvet neş'esini benimseyen ve halka hizmeti müritlerin olgunlaşmasında önemli bir usul olarak gören Nakşbendîlik'te⁴⁰ yer alan “halvet der-encümen” ilkesi ile cevap verilebilir.

Nakşbendî tarikatındaki temel prensiplerden olan “halvet der-encümen”, zâhirde halk, bâtında Hak Teâlâ ile olmak şeklinde de ifade edilmektedir.⁴¹ El kârda,

38 el-Bakara 2/205.

39 Lokman Arslan, “Sahih Bilginin Dijital Çağla İmtihani: Bilgi Kirliliği”, *Diyaret*, (Erişim Tarihi: 29 Kasım 2021).

40 Necdet Tosun, *Derviş Keşkülü - Tasavvuf ve Dergâh Kültürü*, İstanbul, Erkam Yayınları, 2014, s. 51.

41 Mevlânâ Ali b. Hüseyin es-Safî, *Reşehât*, (*Hayat Pınarından Can Damlaları*), çev. Mehmed el-Marûf b. Mehmed Şerif el-Abbâsî, sad. Mustafa Özsaray, İstanbul, Semerkand Yayınları, 2019, s. 67.

gönül yârda, beden pazarda, kalp yârda deyimleri de bu manada kullanılmıştır.⁴² Sûfilere göre insan çalışıp kazanırken de Allah ile beraber olabilir, inziva ve halvet şart değildir.⁴³

Sohbeti ve hizmeti bir tarikat esası olarak kabul eden Hâcegân silsilesinin kurucusu Abdülhâlik Gucdüvânî (ö. 575/1179 veya 617/1220), toplumla ilişkiyi kesmeden mânen Hak ile birlikte olmaya büyük önem vermiş ve bu düşünceyi “halvet der-encümen” tabiriyle ifade etmiştir. Abdurrahman Câmî (ö. 898/1492), “*Ticaretin de satımın da kendilerini Allah’ı anmaktan, namazı hakkıyla kılmaktan ve zekâtı vermekten alıkoyamadığı, gözlerin ve gönüllerin dehşetle sarsılacağı bir günden korkan kişiler.*”⁴⁴ meâlindeki âyetin bu prensibe işaret ettiğini söylemektedir.⁴⁵ Bu prensip, insanın günlük işlerini yürütürken gönlünün daima Hakk’a bağlı olarak halk içinde hayatını sürdürmesi demektir. Tasavvufta nefis terbiyesi için geçici bir süre ile bir köşeye çekilerek yapılan halvet usulüne bu şekilde yeni bir yorum getirilmiş olmaktadır. Bu ilke ile sûfinin toplumsal meselelerin çözümünde de sorumluluk alması gereğine dikkat çekilmektedir.

“Halvet der-encümen” ilkesi günümüzde halka hizmeti Hakk’a hizmet olarak görecektir idealist gençlerin yetiştirilmesi için son derece uygundur. Genç insan dünyada herhangi bir meşru işle meşgul iken gönlü Allah’a bağlı bir şekilde yaşayabilir. Gençlik çağı hareketli bir dönem olduğu için gençlerin toplum içerisinde olması son derece doğaldır. Gençlerin bir meslek edinmeleri ile birlikte onların toplum için iyilik hareketlerine yönlendirilmeleri bu şekilde mümkündür. Halk içinde Hak’la beraber olabilmek demek sadece toplum içerisinde gezip dolaşırken Allah’ı zikretmek şeklinde dar manada anlaşılması gerekir. Halk içinde Hak’la olmak halka hizmet etmeyi, dertleriyle ilgilenmeyi ve sorunlarına çözüm bulmayı da gerektirir. Nitekim Nakşbendî sûfilerinden İmâm-ı Rabbânî (ö. 1034/1624) dînî kurallara uygun alışverişi, kezâ bir a’mâyı yoldaki çukura düşmekten kurtarmayı da zikir kabul etmiş, hatta bunları daha faziletli görmüştür.⁴⁶ Bu itibarla topluma yararlı işleri gaye edinen gençlik teşkilatlarının oluşturulması şarttır. Geçmişte Anadolu’da kurulan Ahlîğin meslek sahibi olma, üretme, iyilik

42 Necdet Tosun, *Bahâeddin Nakşbend, Hayatı, Görüşleri, Tarikatı*, 6. bs., İstanbul, İnsan Yayınları, 2015, s. 336.

43 Süleyman Uludağ, *Hayata Sûfi Gözüyle Bakmak*, 2. bs., İstanbul, Dergâh Yayınları, 2017, s. 223.

44 en-Nur 24/37.

45 Süleyman Uludağ, “Halvet der-Encümen”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, cilt 15, İstanbul, TDV Yayınları, 1997, s. 387.

46 Necdet Tosun, “İmâm-ı Rabbânî’nin Hayatı Görüşleri ve Eserleri”, *Uluslararası İmâm-ı Rabbânî Sempozyumu Tebliğleri*, ed. Necdet Tosun, İstanbul, Hüdâyi Vakfı Yayınları, 2018, s. 54.

etme, paylaşma ve cömertlik anlayışıyla topluma nasıl bir açılım kazandırdığı malumdur. Günümüzde özellikle gençlerin eğlence ve haz amaçlı sanal dünyaya bağımlılıktan kurtarılması için onların sanal ve reel ortamlarda iyilik ve merhametten haz alacak faaliyetlere yönlendirilmesi gerekir. Bu durumda genç insan nefsanî arzuların peşinde olmak yerine, sırasıyla kendisinin, anne babasının, ailesinin, akrabalarının, komşularının ve diğer insanların yararına olan Allah'ın rızasına uygun işleri yapmaktan zevk alan bir anlayışa sahip olacaktır. “*Şüphesiz ki iyilikler kötülükleri yok eder...*”⁴⁷ âyetinde iyiliklerin kötülük probleminin ortadan kalkmasının çaresi olduğu gösterilmiştir. Kötülüklerin ortadan kalkmasının birdenbire olacak bir iş olmadığını bildirmek için bir sonraki âyette “*Sabret! Allah güzel davrananların mükâfatını zayi etmez.*”⁴⁸ şeklinde iyilik sevenler teşvik edilmiştir. İç âlemde iyiliği hâkim kılmak kişinin kendi bireysel çabasıyla olabilir ama dış âlemdeki iyiliğin hâkimiyeti kolektif çabalara ihtiyaç duymaktadır. Bundan dolayı fütüvvet ilkelerini önemseyen sâlih gençlerin sanal veya gerçek dünyada Ahîler gibi çağın icaplarına uygun faaliyetleri yürütecek oluşumlar içinde olması gerekmektedir. Tabii ki her türlü zararlı akımların da faal olduğu toplum içinde ve sanal dünyada gençlerin kendilerini koruyabilmeleri için öncelikle İslâm ahlâkıyla yetişmiş olmaları, kendilerini ilmen ve fikren iyi yetiştirmeleri, dînî emirlere bağlı olmaları ve sağlam bir iradeye sahip olmaları şarttır.

Gençlerin sosyal faaliyetlere katılırken ailelerini ihmal etmemeleri de önem arz etmektedir. Bu konuda Peygamber Efendimiz'in (s.a.v.) uzun süre yanında olan gençlere yaptığı tavsiye dikkat çekicidir. Ebu Süleyman Mâlik ibn Huveyris (r.a.) dedi ki: “*Biz aynı yaşlarda bir grup genç Resûlullah'a (s.a.v.) gelmiş ve yirmi gün boyunca yanında kalmıştık. Resûlullah (s.a.v.) çok merhametli ve şefkat dolu bir kimseydi. Bizim yakınlarımızı özlediğimizi anlayınca, geride ailemizden kimleri bıraktığımızı sordu. Biz de kendisine söyledik. O zaman şöyle buyurdu: “Haydi ailenizin yanına dönün ve onların yanında kalarak kendilerini bilgilendirin. Onlara şu namazı şu vakitte, bu namazı bu vakitte kılmalarını söyleyin. Namaz vakti geldiğinde biri ezan okusun, en yaşlınız da imam olsun.*”⁴⁹ Bu hadis gençlerin hayırlı işlerde yer alırken ailelerini ihmal etmemeleri ve tebliğ işinde onlara öncelik verilmesi gerektiğine dair güzel bir yöntemi bize öğretmektedir. Öte yandan, “*Ameller niyetlere göredir. Herkes sadece niyetinin karşılığını alır.*”⁵⁰ hadîsi gereğince her işin Allah rızası için yapılması şarttır. Yapılan işlerde

47 Hûd 11/114.

48 Hûd 11/115.

49 Buhârî, Ezan 17, 18, 49, 140, Cihâd, 42; Müslim, Mesâcid, 292.

50 Müslim, İmâre, 155; Buhârî, Bed'ü'l-vaHY, 1.

rızaya erişmenin usulünü ilk sûfilerden Hâris el-Muhâsibî (ö. 243/857) amellerin önünde ve sonunda iki kere muhasebe yapmak şeklinde açıklamıştır. Muhâsibî bir amel işlemeyen önce yapılacak muhasebeyi insanın kendisine zarar veren şeyi fayda verenden ayırması, ayak kaymasına karşı dikkatli ve tedbirli olması, zarar veren şeyi bilerek terk etmesi, faydalıyı da bilerek yapması, bunun için de ilmi kendisine rehber edinmesi olarak açıklamıştır. Yine amellerin sonundaki muhasebeyi ise geçmişte yapılan amellere bakmak, yani onların muhasebesini yapmak, hatalar varsa pişmanlık duyup tevbe etmek ve kişinin sözlerini ve ahvalini düzeltmek şeklinde izah etmiştir.⁵¹ Bu muhasebe hâli bir işi yapmadan önce ve yaptıktan sonra şuur düzeyine ulaşırsa faydalı olanla zararlı olanın ayrımı rahatça yapılabilir. Faydalı işler yapıldıkça mutluluk artacaktır. Hakk'ın rızası gözetildikçe huzura ve dinginliğe eren gönül o zaman daima Hak'la birlikte olmaktan neşe alacaktır. Bu hâl üzere olan genç insan Allah rızası için kendine ve başkalarına yararlı işleri yaptıkça rabbine olan yakınlığı, bağlılığı ve güveni artacaktır. Kalp asıl sahibine güçlü bir şekilde irtibatlı hâle gelince de bu hâlin eksikliğinden doğan boşluktan oluşan dünyevi sıkıntılardan ve bunun sonucunda gelişen kötü alışkanlıklar ve bağımlılıklardan kurtulmuş olacaktır.

Sonuç

Manevî değerlere bağlı olarak yetişmiş gençlerin öncülüğünde toplumda iyilik ve merhametin yaygınlaşabilmesi meselesi sûfilerin ilgi alanına girmiştir. Bu itibarla sûfiler ideal genci tavsif eden düşüncelerini fütüvvet tariflerinde dile getirmişlerdir.

Bu araştırmada önce Kuşeyri'nin *er-Risâlesi*'nde verilen tariflerden örnekler verilmek suretiyle ideal gencin vasıfları gösterilmiştir. Sûfilerin fütüvvet tariflerinde dikkat çektikleri yönlerden biri gençlerin toplum yararına iyilik çalışmalarına katılmaları konusudur. Buradan hareketle çalışmada günümüzde gençlerin iyilik ve merhameti yayma faaliyetlerine katılmalarının önemi üzerinde durulmuş ve bu amaca matuf olarak gençleri teşvik için tasavvuf tecrübesindeki fütüvvet anlayışından yararlanılabileceği gösterilmiştir.

Günaha girmeme ve hatalar yapmaktan sakınma amacıyla sürekli bir şekilde toplumdan uzaklaşıp bir kenara çekilerek yaşama şeklinde ortaya çıkan dînî eğilimler zaman zaman ortaya çıkabilmektedir. Bu durumda kişi hem yalnızlaşarak psikolojik problemlere düşmekte hem de toplumun ıslahı görevi ihmal edilmiş olmaktadır. Bu sebeple fütüvvet sahibi gençlerin toplum içerisinde

51 H. Kâmil Yılmaz, *Seçme Metinlerle Tasavvuf Klasikleri*, İstanbul, Erkam Yayınları, 2014, s. 4-13.

dîni yaşayarak insanlara faydalı olabilecekleri yine Nakşebendî tarikatına ait “halvet der-encümen”, yani halk içinde Hak ile olmak ilkesi ile açıklanmıştır.

Gençler dinamikleri sebebiyle dışa dönük yaşamaya eğilimli olmaktadır. Ancak toplumda ve sanal dünyada manevi değerlere zıt anlayışlar da yaygın bir biçimde görülmektedir. Manevi değerlere bağlı gençlerin kendilerine zarar verecek alışkanlıklara düşmeden bu ortamlarda yer alarak iyilik hareketlerine katılmaları için aynı ideallere sahip sâlih insanlarla birlikte olmaları gerekmektedir.

Kısacası bu çalışmada bir yandan gençlerin güzel ahlâk sahibi olmaları ve insanlık için iyiliğe yönlendirilmesinde tasavvufî anlayışın yeri fütüvvet ve halvet der-encümen ilkeleri özelinde ele alınırken diğer yandan psiko-sosyal meselelerin çözümünde önemli bir birikime sahip olan tasavvuf düşüncesi ve tecrübesinden yararlanılabileceğine de dikkat çekilmiştir.

Kaynakça

Ahmed ibn Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed ibn Muhammed, *Müsned*, İstanbul, Çağrı Yayınları, 1992.

Arslan, Lokman, “Sahih Bilginin Dijital Çağla İmtihani: Bilgi Kirliliği”. <https://dergi.diyamet.gov.tr/makaledetay.php?ID=33567>

Attâr, Feridüddin, *Tezkiretü'l-Evliya*, çev. Süleyman Uludağ, 1. bs., İstanbul, İlim ve Kültür Yayınları, 1985.

Buhârî, Ebû Abdullâh Muhammed b. İsmail, *el-Câmiu's-sahîh*, İstanbul, Çağrı Yayınları, 1992.

Camî, Abdurrahman, *Nefahatü'l-üns (Evliya Menkıbeleri)*, çev. Lamî Çelebi, haz. Süleyman Uludağ - Mustafa Kara, 1. bs., İstanbul, Marifet Yayınları, 1995.

Cebecioğlu, Ethem, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, 2. bs., İstanbul, Anka Yayınları, 2004.

Çağrı, Mustafa, “Sâlih”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, cilt 36, İstanbul, TDV Yayınları, 2009.

Ebu Dâvûd, Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî, *es-Sünen*, İstanbul, Çağrı Yayınları, 1992.

Ersöz, İsmet, “Ashâb-ı Kehf”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, cilt 3, İstanbul, TDV Yayınları, 1991.

Gürses, İbrahim, *Sûfî Kişilik Psikolojisi*, 2. bs., Ankara, Hece Yayınları, 2020.

Göka, Erol, “Gençlik İnsan Hayatının En Zor Dönemidir”, görüşmeci Gökсан Göktaş, Görüşme Transkripsiyonu, *Sağlıklı Yaşam*, Aralık 2020; <https://www.yesilay.org.tr/tr/makaleler/genclik-insan-hayatinin-en-zor-donemidir>.

Hökeleklî, Hayatî, “Fıtrat”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, cilt 13, İstanbul, TDV Yayınları, 1996.

İbn Manzûr, Ebü'l-Fazl Muhammed b. Mükерrem, *Lisânü'l-Arab*, thk. Abdullâh Ali Kebir, Kahire, Dâru'l-maârif, ts.

Muallim Cevdet, *Zeyl 'alâ fasli'l-ahiyyeti'l-fityâni't-Türkiyye fi Kitâbi'r-rihle li'bni Battûta*. İstanbul, Kurtuluş Matbaası, 1351/1932.

İsfahânî, Râgıb, *ez-Zerî'a ilâ mekârimi'ş-Şerîa (Erdemli Yol)*, thk. Ebu'l-Yezîd el-Acemî, çev. Muharrem Tan, 4. bs., İstanbul, İz Yayıncılık, 2019.

Kara, Mustafa, *Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi*, 1. bs., İstanbul, Dergâh Yayınları, 1985.

Kazıcı, Ziya - Ayhan, Halis, “Tâlim ve Terbiye”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, cilt 39, İstanbul, TDV Yayınları, 2010.

Kazıcı, Ziya, “Ahîlik”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, cilt 1, İstanbul, TDV Yayınları, 1988.

Köle, Bekir, “Tasavvuf Perspektifinden Fütüvvetin Anlam Boyutu”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı 43, Temmuz 2015.

Kur'an Yolu, Türkçe Meâl ve Tefsir, çev. Hayreddin Karaman vd.. 3. bs., Ankara, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2007.

Kuşeyrî, Ebu'l-Kasım, *er-Risâletü'l-Kuşeyriyye*, thk. Abdülhalim Mahmud - Mahmud b. Eş-Şerîf, Kahire, Dâru's-Şa'b, 1409/1989.

Müslim, Ebu'l-Huseyn Müslim b. Haccac el-Kuşeyrî, *el-Câmiu's-sahîh*, İstanbul, Çağrı Yayınları, 1992.

Ocak, Ahmet Yaşar, “Fütüvvet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, cilt 13, İstanbul, TDV Yayınları, 1996.

Safî, Mevlânâ Ali b. Hüseyin, *Reşehât, (Hayat Pınarından Can Damlaları)*, çev. Mehmed el-Marûf b. Mehmed Şerif el-Abbâsî, sad. Mustafa Özсарay, İstanbul, Semerkand Yayınları, 2019.

Taberî, Ebu Cafer, *Tefsîrû't-Taberî min kitâbihî câmi'î'l-beyân an te'vîli âyi'l-Kur'ân*, thk. Beşşar Avvad Maruf - İsam Faris el-Harşânî, Beyrut, Müessesetü'r-Risâle, 1994.

Tancî, Muhammed, *Tuhfetü 'n-nüzzâr fi garâibi 'l-emsâr (İbn Batûta Seyahatnamesi)*, sad. Mümin Çevik, İstanbul, Üçdal Neşriyat, 1983.

Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa, *es-Sünen*, İstanbul, Çağrı Yayınları, 1992.

Tosun, Necdet, *Bahâeddîn Nakşebend, Hayatı, Görüşleri, Tarîkatı*, 6. bs., İstanbul, İnsan Yayınları, 2015.

_____, *İrfan Bahçesi-Tasavvuf Deryasından Damlalar*, İstanbul, Erkam Yayınları, 2014.

_____, *Derviş Keşkülü - Tasavvuf ve Dergâh Kültürü*, İstanbul, Erkam Yayınları, 2014.

_____, “İmâm-ı Rabbânî'nin Hayatı Görüşleri ve Eserleri”, *Uluslararası İmâm-ı Rabbânî Sempozyumu Tebliğleri*, ed. Necdet Tosun, İstanbul, Hüdâyi Vakfı Yayınları, 2018.

Uludağ, Süleyman, “Fütüvvet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, cilt 13, İstanbul, TDV Yayınları, 1996.

_____, “Halvet der-Encümen”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, cilt 15, İstanbul, TDV Yayınları, 1997.

_____, *Tasavvufun Dili*, 2. bs., İstanbul, Ensar Neşriyat, 2016.

_____, *Hayata Sûfî Gözüyle Bakmak*, 2. bs., İstanbul, Dergâh Yayınları, 2017.

Yılmaz, H. Kâmil, *Seçme Metinlerle Tasavvuf Klasikleri*, 1. bs., İstanbul, Erkam Yayınları, 2014.

Araştırmacıların Katkı Oranı

Araştırmanın her aşamasından yazar sorumludur.

Çatışma Beyanı

Araştırmada herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.